

<https://www.iso.org/standard/44381.html>.

10. Latysh, K. (2022) Tsyfrova kryminalistyka u period viiny v Ukraini: mozhyvosti vykorystannia spetsialnykh znan u sferi informatsiinykh tekhnolohii [Digital forensics during the war in Ukraine: possibilities of using special knowledge in the field of information technologies]. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*. T. 18, pp. 31–37. [in Ukr.].

11. Polotai, O. I. (2022) Kompiuterna kryminalistyka: osnovni zavdannia ta problemy [Computer forensics: main tasks and problems]. *Informatsiine suspilstvo: tekhnolohichni, ekonomichni ta tekhnichni aspekty stanovlennia : mizhnar. nauk. konf.* (m. Ternopil, 7-8 cherv. 2022 r.). Ternopil. Vyp. 68, pp. 29–30. [in Ukr.].

12. Kashuba, N. M. (2023) Vykorystannia tsyfrovoi kryminalistyky v riznykh kontekstakh [Use of digital forensics in different contexts]. *Scientific paradigm in the context of technologies and society development : proceedings of the 5th International scientific and practical conference* (Geneva, Switzerland, May 16-18, 2023). Geneva, Switzerland. № 154, pp. 476–479. [in Ukr.].

ABSTRACT

Natalia Bratishko. Directions of use of digital forensics under martial law. The article examines the newest branch of forensic science – digital forensics, which is an applied science of solving crimes related to computer information, the study of digital evidence, methods of searching, obtaining and securing such evidence.

The views of leading scholars on the concept and place of digital forensics in the system of forensic science are analyzed. The author analyzes the technique and modern methods of digital forensics in the investigation of criminal offenses. The author assesses the current trends in the development of digital forensics and predicts its further development in Ukraine.

The author provides a legal analysis of the fact that digital forensics can be used in various contexts, including internal corporate investigations, civil litigation, etc. This involves the use of specialized tools and methods to obtain information from a wide range of digital devices, such as computers, mobile phones and storage media.

It is noted that in the existing model of forensic science in Ukraine, there is an urgent need to form a separate branch of forensic technology, which includes means and methods of digital evidence examination. This greatly simplifies the task of integrating the achievements of digital forensics into the national forensic system, since, on the one hand, it does not require revision of the system itself, and on the other hand, it allows for the rapid implementation of most of the relevant scientific provisions and practical recommendations. The content of the section of forensic technique devoted to the forensic examination of digital evidence should include scientific provisions of digital forensics as a branch of forensic science adapted to the realities of domestic law enforcement practice and forensic theory.

Keywords: digital forensics, criminalistics, methods, investigation, criminal offenses, cybercrime, evidence.

УДК 343.98

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-6-288-296

Діана ГАРАЩУК[©]

ад'юнкнт

(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ У ВОЄННИЙ ЧАС

Досліджено особливості проведення слідчих (розшукових) дій при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом у воєнний час. Розглядаються теоретичні засади і тактичні особливості проведення огляду місця події, обшуку, допиту свідка та підозрюваного під час розслідування вказаних кримінальних правопорушень.

Акцентовано увагу, що в умовах воєнного стану проведення деяких слідчих (розшукових) дій набуло певних особливостей, зокрема у частині складання протоколу, а також щодо спрощення процедури залучення понятих при проведенні обшуку житла чи іншого володіння особи.

© Д. Гарашчук, 2023

k_ksmp@dduvs.in.ua

Наголошено на тактичних вимогах до проведення огляду місця події, обшуку, допиту свідка та підозрюваного, висвітлено послідовні етапи їх проведення – підготовчий, робочий та завершальний, їхні особливості та значення. Проаналізовано основних учасників слідчих (розшукових) дій при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом, вимоги щодо їх залучення.

Ключові слова: *воєнний стан, незаконний рибний промисел, кримінальне правопорушення, слідчі (розшукові) дії, огляд місця події, обшук, допит.*

Постановка проблеми. На сьогодні Україна переживає складний час, пов'язаний із початком повномасштабної війни з боку російської федерації, однак, незважаючи на постійні ракетні обстріли та активні бойові дії, наша держава вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод своїх громадян. Одним із основних завдань кримінального провадження є притягнення винної особи до відповідальності за скоєне протиправне діяння, тому питання особливостей проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання доказової інформації, на часі і є досить актуальним, зокрема, і у воєнних час.

Проаналізувавши статистичні дані скоєних кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним зайняттям рибним добувним промислом, маємо змогу побачити негативну тенденцію зростання злочинності порівняно з мирним часом. Так, за 11 місяців 2023 р. було зареєстровано 630 кримінальних правопорушень, із них 322 направлено до суду (51 %); у 2022 р. з 576 – 321 (56 %); у 2021 р. з 613 – 355 (58 %); у 2020 р. з 608 – 376 (62 %); у 2019 р. з 619 – 372 (57 %); у 2018 р. з 538 – 346 (62 %) [10]. Крім того, як свідчить статистика, тільки половина із зареєстрованих кримінальних правопорушень направляється до суду для дослідження доказів, отриманих на досудовому розслідуванні, а враховуючи те, що здебільшого вказана категорія кримінальних правопорушень вчиняється в умовах очевидності, тобто особу, яка здійснює незаконний вилов водних біоресурсів, виявляють безпосередньо на місці вчинення, це є досить низький показник якості проведення розслідування з боку прокурора, слідчого та дізнавача. Тому вважаємо нагальною потребою дослідити особливості проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування вказаного кримінального правопорушення.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Дослідженню особливостей проведення слідчих (розшукових) дій присвячені роботи таких вчених-криміналістів, як: О. Алексєєв, В. Весельський, А. Волобуєв, С. Гавриш, М. Даньшин, М. Єфімов, С. Книженко, В. Коновалова, Є. Лук'янчиков, В. Малярова, Г. Матусовський, О. Одерій, І. Пиріг, Є. Пряхін, М. Салтевський, Ф. Сокиран, В. Тіщенко, К. Чаплинський, Ю. Чаплинська, С. Чернявський, Ю. Черноус, В. Шепітько та ін.

Питання особливостей проведення слідчих (розшукових) дій у воєнний час висвітлено у наукових працях І. Глов'юк, О. Дроздова, В. Завтура, Т. Лоскутова, І. Пирого, В. Рогальської, Г. Тетерятник, С. Тіщенко, Т. Фоміної, К. Чаплинського та інших авторів.

Однак проблематика проведення слідчих (розшукових) дій у воєнний час потребує подальшої наукової розробки.

Метою статті є дослідження особливостей проведення слідчих (розшукових) дій при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом у воєнний час.

Виклад основного матеріалу. Розгляд окресленого питання слід розпочати з найважливішої слідчої (розшукової) дії – огляду, під час якої виявляють, безпосередньо сприймають, оцінюють і фіксують стан, властивості та ознаки матеріальних об'єктів із метою отримання фактичних даних, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні [11, с. 41], котра в обов'язковому порядку проводиться під час розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом.

К. Чаплинський характеризує огляд як початкову, неповторну та незамінну слідчу дію й зазначає, що її не можна замінити іншими слідчими діями, зокрема допитами осіб, які є очевидцями злочинної події, оскільки жоден свідок не в змозі надати у своїх свідченнях потрібного обсягу інформації, котру може виявити слідчий безпосередньо під час проведення огляду місця події, застосовуючи засоби криміналістичної техніки та допомогу спеціалістів. Під час огляду місця події оглядаються усі об'єкти, що можуть стосуватися злочину, залежно від конкретної слідчої ситуації та переконань слідчого [12, с. 23].

Згідно з ч. 3 ст. 214 КПК України огляд місця події (далі – ОМП), як вид огляду,

є єдиною слідчою (розшуковою) дією, проведення якої у невідкладних випадках дозволяється до внесення відомостей до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань.

Особливістю досліджуваного протиправного діяння є те, що місце злочину та місце події – це різні поняття. Так, місцем злочину в цьому випадку буде географічна точка на окремому водному ресурсі (ставку, озері, річці, морі), звідки незаконно видобуто водні живі ресурси з природного середовища за допомогою знарядь та засобів вчинення протиправного діяння. Місцем події буде виступати ділянка місцевості, на якій було виявлено особу, яка незаконно видобула водні живі ресурси з природного середовища, разом зі слідами вищевказаного кримінального правопорушення (човни, гумові забродні костюми, рибальські сітки, електровудки, раколовки та ін.) [1, с. 71].

У ході проведення ОМП при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом слідчому (дознавачу) необхідно встановити:

1. Ознаки істотної шкоди (вилов риби в період нересту, нечисленних її видів або тих, у відтворенні яких є труднощі; добування великої кількості риби або риби, вилов якої заборонено, тощо);
2. Час та місце вчинення кримінального правопорушення;
3. Спосіб вчинення кримінального правопорушення (заборонені знаряддя лову, вилов риби у заборонений період або у недозволеному місці та ін.);
5. Знаряддя (сітки, електровудки тощо) та засоби (човни, гумові костюми тощо) вчинення кримінального правопорушення;
6. Предмет злочинного посягання (риби різноманітних порід);
7. Особу (осіб), яка вчинила протиправне діяння, її мотив та мету.

Слід зазначити, що науковці виділяють три послідовні етапи проведення ОМП: підготовчий, робочий та завершальний. Підготовчий етап розпочинається з моменту отримання СОГ вхідної інформації від уповноваженого працівника чергової частини про вчинене кримінальне правопорушення до прибуття на місце події. Прибувши на місце події, уповноважена особа повинна визначитися з учасниками ОМП, якими є:

1. Поняті. Для проведення ОМП необхідно запросити не менше двох незаінтересованих осіб. Понятими не можуть бути родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження [8]. До підбору понять необхідно поставитися відповідально, зокрема, упевнитися в точності їхніх анкетних даних шляхом перевірки наданих ними відповідних документів, що підтверджують особу;

2. Спеціаліст – інспектор-криміналіст (технік-криміналіст), який входить до складу СОГ. Також в обов'язковому порядку необхідно залучити особу, яка має спеціальні знання в галузі водних біоресурсів (іхтіолог, біолог, ветеринар, посадова особа Державного агентства меліорації та рибного господарства України тощо), оскільки уповноважена службова особа, яка проводить ОМП, не має спеціальних знань для точного визначення породи риби;

3. За наявності – особа, яка вчинила незаконний вилов риби.

На стадії робочого етапу ОМП слідчий разом зі спеціалістом оглядають місце події з метою:

- а) оцінки сутності події;
- б) визначення як меж території, котру буде оглянуто, так і основних вузлів та об'єктів огляду;
- в) встановлення, які об'єкти знаходяться на місці події, визначення їх взаємного розташування та взаємозв'язку з іншими елементами обстановки;
- г) вжиття додаткових заходів для охорони місця події, якщо в тому є необхідність;
- д) уточнення завдань учасникам огляду;
- е) визначення послідовності ОМП та його методів.

Після ретельного вивчення слідів екологічного злочину та його наслідків слідчий має перейти від загального огляду до детального (динамічного) [9, с. 341].

Під час проведення ОМП при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом доцільно використовувати ексцентричний метод, а саме: рухатися за спіраллю від центру місця події, тобто з місця виявлення незаконно добутої риби, до периферії. Оскільки ОМП проводиться на відкритій ділянці місцевості, необхідно

зробити прив'язку до місця – найкращим способом для цього є визначення точних координат знаходження, наприклад, за допомогою мобільного телефону.

Після закінчення проведення робочого етапу ОМП наступає завершальний етап, що передбачає складання письмового протоколу, додатків до нього – фототаблиць, схем, планів та упакування об'єктів, виявлених та вилучених у ході проведення огляду.

Зі свого боку, В. Шепітько зауважує, що при складанні протоколу ОМП необхідно дотримуватися вимог щодо термінології. Зокрема, не слід вживати невизначених понять: «біля», «неподалік», «ліворуч», «праворуч», «поряд» тощо [7, с. 300].

Проаналізувавши слідчо-судову практику, можемо виділити такі особливості проведення ОМП при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом:

1. Залучення в обов'язковому порядку як спеціаліста особу, яка має спеціальні знання в галузі водних біоресурсів – іхтіолог, біолог, ветеринар, посадова особа Державного агентства меліорації та рибного господарства України тощо;

2. Проведення ОМП в найкоротший проміжок часу після отримання повідомлення до підрозділу поліції про виявлене кримінальне правопорушення. О. Одерій зауважує, що зволікання з виїздом на місце події може призвести до зміни обстановки, втрати і знищення слідів злочину, появи на місці події слідів і матеріальних об'єктів, що не стосуються механізму події і здатні ввести слідство в оману [9, с. 329];

3. У протоколі ОМП повинен бути детальний опис вилучених знарядь та засобів кримінального правопорушення з обов'язковим зазначенням їхнього розміру, фізичних властивостей;

4. Оскільки ОМП проводиться на відкритій ділянці місцевості, здебільшого поза населеними пунктами, найкращим способом для прив'язки до місцевості є використання системи координат;

5. Неухильне дотримання вимог ст. 233 КПК України щодо проникнення до іншого володіння, зокрема транспортного засобу (автомобіля, мотоцикла, човна). Тобто у разі виявлення незаконно добутої риби, знарядь та засобів кримінального правопорушення у транспортному засобі слідчий (дознавач), із метою вилучення вказаних предметів, проводить обшук, після якого невідкладно звертається до слідчого судді зі клопотанням про проведення обшуку [8];

6. Після проведення ОМП негайно вживаються заходи щодо належного зберігання вилучених предметів, зокрема риби. Насамперед необхідно звернутися до слідчого судді за погодженням із прокурором із клопотанням про надання дозволу на її реалізацію, керуючись п. 28 Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1104 від 19.11.2012.

Поряд із ОМП обшук є також важливою слідчою (розшуковою) дією, спрямованою на виявлення та фіксацію обставин кримінального правопорушення.

Як зазначає М. Салтєвський, обшук – це процесуальна слідча дія, сутність якої полягає у виявленні, дослідженні та вилученні матеріальних джерел інформації, що мають значення для встановлення істини у справі [6, с. 160].

Обшук полягає в цілеспрямованому обстеженні приміщень, будівель і ділянок місцевості, що знаходяться у власності обшукуваного, його близьких родичів, іншої фізичної або юридичної особи, а також в обшуку особи з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, що було здобуте внаслідок його вчинення, і встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [3, с. 114].

О. Одерій визначив такі аспекти проведення обшуку при розслідуванні кримінальних правопорушень проти доквілля:

1) визначення предмета обшуку (наприклад, заборонених знарядь лову, засобів для переробки риби та залишків цієї діяльності тощо);

2) вивчення особи обшукуваного та оточуючих його осіб, що дозволяє слідчому сформулювати уяву про цих суб'єктів в аспекті оцінки їхніх професійних та інтелектуальних рис, що можуть бути використані для приховування об'єктів, котрі необхідно відшукати;

3) визначення часу проведення обшуку й можливостей застосування науково-

технічних засобів, необхідних для пошуку й фіксації виявленого;

4) висунення пошукових версій щодо можливих місць приховування, що можуть бути обрані залежно від фаху, службового становища особи, яка має у своєму розпорядженні шукані документи, інші речові докази [9, с. 386].

Обшук, як слідча (розшукова) дія, може бути проведений і на початковому, і на подальшому етапі досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом.

На початковому етапі обшук може бути проведений у разі, якщо:

1. На місці події виявлено особу, однак незаконно виловлена риба, знаряддя та засоби знаходяться у транспортному засобі (мотоциклі, автомобілі, човні тощо);

2. Особа, яка вчинила протиправне діяння, встановлена, на місці події вилучено незаконно виловлену рибу, знаряддя та засоби кримінального правопорушення, однак є наявною інформація, що за місцем мешкання особи можуть також зберігатися незаконно виловлена риба, знаряддя та засоби вчиненого протиправного діяння;

3. Особа не встановлена, однак наявною є інформація про її місцезнаходження та місце приховування незаконно виловленої риби, знарядь та засобів кримінального правопорушення.

На подальшому етапі досудового розслідування обшук проводиться у разі, якщо:

1. Особі повідомлено про підозру, але є наявною інформація про приховування знарядь та засобів кримінального правопорушення (електровудок, човнів, жилкових рибальських сіток) для повторного вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом;

2. Особі повідомлено про підозру, але остання переховується від правоохоронних органів – з метою встановлення її місцезнаходження.

Цілком погоджуємося з К. Чаплинським, який виділяє такі етапи проведення обшуку:

1) підготовка до проведення обшуку – підготовчий;

2) безпосереднє проведення обшуку – робочий;

3) фіксація ходу та результатів обшуку – заключний [13, с. 78].

Підготовчий етап розпочинається з моменту отримання інформації про можливе переховування незаконно добутої риби, знарядь та засобів кримінального правопорушення або особи, яка переховується від правоохоронних органів до отримання ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення обшуку та планування його проведення. Крім того, слід зауважити, що перед зверненням до слідчого судді прокурору, слідчому (дознавачу) слід визначитися з колом учасників, яким буде надано право на примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи для проведення обшуку. Таких осіб необхідно обов'язково вказати у клопотанні про дозвіл на проведення обшуку з зазначенням їхньої посади та анкетних даних. Такими особами можуть бути: оперативні співробітники, інспектор-криміналіст (технік-криміналіст), а також спеціаліст контролюючих органів – посадова особа органу Державного агентства меліорації та рибного господарства України, для надання консультуючої інформації.

Перед проведенням робочого етапу необхідно забезпечити обов'язкову участь не менше двох понятих, вимоги щодо яких такі ж самі, як і при проведенні огляду місця події.

В умовах воєнного стану процедура залучення понятих дещо спрощується згідно з абз. 3 п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України. Так, законодавець визначає: «якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису» [8]. У будь-якому разі особа, яка проводить відповідну слідчу (розшукову) дію в умовах воєнного стану, повинна оцінити наявність зазначених підстав та прийняти рішення щодо залучення/незалучення понятих. Передусім вихідними для прийняття такого рішення є фактор безпеки (реальної або потенційної), котрий ставить під сумнів можливість участі зазначених суб'єктів у процесуальних діях, та фактор швидкої змінюваності обстановки, що вказує на невідкладність проведення таких дій із метою збереження доказової інформації [2, с. 14].

При прибутті на місце проведення обшуку уповноважена особа, яка його проводить, пред'являє ухвалу слідчого судді на дозвіл про проведення обшуку власнику житла чи іншого володіння або іншій присутній особі та вручає її копію.

Закінчивши підготовчі дії до проведення обшуку (підготовчу стадію), керівник пошукової групи обходить усі приміщення і безпосередньо знайомиться з обстановкою (кількість та розташування кімнат, кількість меблів, наявність підсобних приміщень тощо). Він уточнює порядок та черговість проведення обшуку, вносить корективи у розподіл обов'язків між учасниками цієї слідчої дії, закріплює певні ділянки за кожним членом пошукової групи (при груповому пошуку), висуває версії про найбільш імовірні місця знаходження розшукуваних об'єктів та ін. Слідчий може запропонувати обшукуваному видати ключі від кімнат або інших сховищ (сейфа), попередивши про можливість примусового проникнення до них. Після цього слідчий переходить до детальної стадії обшуку [14, с. 297–298].

Після здійснення всіх активних дій, спрямованих на виявлення предметів, знарядь та засобів вчинення кримінального правопорушення, настає заключний етап – складання протоколу обшуку, в якому детально описуються матеріальні об'єкти, що є предметом обшуку, та їх місцезнаходження на момент його проведення. Після складання протоколу його зміст зачитується вголос усім учасникам; також до протоколу, в разі наявності, вносяться зауваження від його учасників. Копія протоколу обшуку вручається особі, яка обшукується, або особі, яка займає приміщення, що обшукується.

Найбільш поширеною слідчою (розшуковою) дією, спрямованою на отримання інформації про скоєне кримінальне правопорушення, є допит, процесуальні особливості та вимоги якого закріплені у ст. ст. 224–226, 232, 615 КПК України.

А. Волобуєв визначає допит як слідчу дію, що полягає в одержанні у встановленому кримінально-процесуальним законом порядку свідчень в осіб, які володіють відомостями, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні [5, с. 289]. У свою чергу, Є. Пряхін розглядає допит як слідчу (розшукову) дію, що проводиться уповноваженим на те суб'єктом за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці, за погодженням із допитуваною особою, з метою отримання від неї відомостей щодо відомих їй обставин у кримінальному провадженні [11, с. 254]. На наш погляд, більш широке визначення поняття допиту дав В. Шепітько, визначивши його як процесуальну слідчу (розшукову) або судову дію, що є регламентованим кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічним процесом спілкування осіб, які беруть у ньому участь, спрямованим на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні [7, с. 306].

Залежно від процесуального статусу допитуваної особи при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом здійснюється допит свідка та допит підозрюваного.

Допит свідка відіграє значну роль для отримання доказової інформації на початковому етапі досудового розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень. Проаналізувавши слідчу практику, маємо змогу виокремити такі групи свідків, залежно від отриманої від них інформації:

1. Особи, які стали свідками події незаконного зайняття рибним добувним промислом;
2. Особи, які були залучені як учасники слідчої (розшукової) дії, наприклад, поняті при огляді місця події або при обшуку;
3. Працівники правоохоронних органів, які виявили особу, котра вчиняла незаконне зайняття рибним добувним промислом; наприклад, посадові особи Державного агентства меліорації та рибного господарства України, працівники Національної поліції, тощо;
4. Особи, які можуть охарактеризувати підозрюваного (спосіб життя, коло оточення, місця мешкання тощо), наприклад, при встановленні місцезнаходження такої особи.

Здебільшого вчені-криміналісти, незалежно від процесуального статусу допитуваного, виділяють такі послідовні етапи проведення допиту: підготовчий, робочий та заключний.

В. Коновалова та Г. Матусовський вважають, що підготовка до допиту свідка у кримінальних правопорушеннях, скоєних проти довілля, повинна складатися з таких

заходів: вивчення матеріалів кримінального провадження; ознайомлення з особою свідка; вивчення спеціальних питань; складання плану допиту [15, с. 174].

У свою чергу, С. Книженко вказує, що підготовчий етап допиту свідка вказаної категорії кримінальних правопорушень полягає у: вивченні матеріалів кримінального провадження; визначенні черговості допиту свідків; вивченні екологічного законодавства, норми якого були порушені при вчиненні кримінального правопорушення; визначенні кола обставин, що потребують з'ясування; обранні місця та часу проведення допиту, способу виклику на допит; вирішенні питання щодо необхідності залучення спеціаліста до допиту; вивченні соціально-психологічної характеристики допитуваного; вирішенні питання щодо необхідності використання звуко-, відеозапису; обранні прийомів допиту; складанні плану допиту [4, с. 193].

О. Одерій до підготовчих заходів допиту підозрюваного відносить: ретельне вивчення матеріалів кримінального провадження; вивчення особи злочинця; складання письмового плану допиту; консультація, а за необхідності – залучення спеціаліста до допиту [9, с. 370–371].

Слід наголосити, що розслідування досліджуваного протиправного діяння вимагає від прокурора, слідчого та дізнавача обізнаності у природоохоронному законодавстві, і тому перед допитом як свідка, так і підозрюваного необхідно ознайомитися з низькою нормативно-правових актів, таких як: Правила любительського і спортивного рибальства, затверджені наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України № 700 від 19.09.2022; закони України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 08.07.2011; «Про Червону книгу України» від 07.02.2002; «Про тваринний світ» від 13.12.2001; «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991, зокрема в частині щодо умов воєнного стану, розпорядження обласних військових адміністрацій щодо вилову водних біоресурсів.

Робочий етап передбачає отримання інформації від допитуваного за допомогою тактичних прийомів. Вибір тактичних прийомів залежить від ситуації, що склалася між уповноваженою особою (прокурором, слідчим та дізнавачем), з одного боку, та свідка або підозрюваного – з іншого. Ситуація може бути безконфліктною та конфліктною.

Безконфліктна ситуація допиту наявна тоді, коли допитувана особа бажає вступити у спілкування й дати правдиві свідчення. Конфліктними ситуаціями допиту узвичаєно вважати випадки, коли допитувана особа відмовляється давати свідчення або дає неправдиві показання. У зв'язку з цим слід зазначити, що назва «конфліктна» є умовною й не означає обов'язкової конфліктності відносин учасників допиту з усіма її характерними проявами. Це поняття використовується лише для констатації того факту, що людина не бажає говорити правду [5, с. 298–299].

Здебільшого при допиті свідка досліджуваного протиправного діяння, складається безконфліктна ситуація, за якої доцільно використовувати тактичний прийом «вільної розповіді», після чого прокурор, слідчий або дізнавач, залежно від отриманої інформації, може задати додаткові та уточнюючі запитання.

Під час допиту підозрюваного може скластися як безконфліктна, так і конфліктна ситуація. Безконфліктна ситуація складається у разі визнання підозрюваним своєї вини у скоєному кримінальному правопорушенні та щирого каяття з його боку у вчиненому. У такому разі допит слід проводити також за допомогою тактичного прийому «вільна розповідь».

У разі конфліктної ситуації, коли підозрюваний категорично заперечує факт вчинення кримінального правопорушення, О. Одерій рекомендує використовувати сукупність таких тактичних прийомів, як «допущення легенди» і «пред'явлення доказів». Так, спочатку слід дати допитуваному можливість викласти інформацію в тому вигляді, в якому зручно йому, при цьому чим більше він буде докладно деталізувати обставини злочинної події, тим краще. Після підозрюваному пред'являються вже зібрані за провадженням докази і ставляться запитання, що вимагають від нього детального пояснення наявних протиріч. Відповіді на такі запитання необхідно записувати до протоколу дослівно [9, с. 371–372].

У випадку, коли підозрюваний відмовляється давати показання, К. Чаплинський рекомендує уповноваженій службовій особі з'ясувати мотиви такої відмови та вжити заходів переконання (зокрема, обґрунтувати, що такі дії ставлять його у не вигідне становище, обтяжують відповідальність, тимчасово ускладнюють та затягують слідство

тощо) [13, с. 137].

Заключний етап полягає у фіксуванні результатів допиту в протоколі допиту, ознайомленні з ним учасників, які ставлять там свої підписи. У разі наявності до протоколу вносяться зауваження від допитуваних.

Слід зауважити, що в умовах воєнного стану, згідно з абз. 2, п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України, за відсутності можливості складання процесуальних документів про хід і результати проведення слідчих (розшукових) дій чи інших процесуальних дій фіксація здійснюється доступними технічними засобами з подальшим складенням відповідного протоколу не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких слідчих (розшукових) дій чи відповідних процесуальних дій [8]. Законодавець у коментованій нормі не визначає форму фіксування технічними засобами (фото-, аудіо-, відеофіксація тощо), а підкреслює саме доступність технічних засобів, котрі створюють умови для збереження інформації, що може мати значення для кримінального провадження [2, с. 13].

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що розглянуті слідчі (розшукові) дії при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом спрямовані на отримання доказової інформації для швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування з метою притягнення винної особи до кримінальної відповідальності. В умовах воєнного стану проведення деяких слідчих (розшукових) дій набуло певних особливостей, зокрема у частині складання протоколу, а також щодо спрощення процедури залучення понятих при проведенні обшуку житла чи іншого володіння особи.

Список використаних джерел

1. Гарашук Д. П. Тактика огляду місця події при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 4. Р. 70–75.
2. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану : наук.-практ. коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Вид. 4-е. Дніпро ; Львів ; Одеса ; Харків, 2023. 82 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/141e9323-8f98-4f61-bad9-bd88bb627707/content>.
3. Чернявський С. С. та ін. Досудове розслідування кримінальних проступків. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 230 с.
4. Книженко С. О. Деякі питання тактики допиту свідків при розслідуванні екологічних злочинів. *Форум права*. 2009. № 2. С. 192–195.
5. Криміналістика : у 2 т. / за ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Маляррової. Харків : ХНУВС, 2018. Т. 1. 384 с.
6. Салтєвський М. В. Криміналістика : у 2 ч. Харків : Консум, 2001. Ч. 2. 528 с.
7. Шепітько В. Ю. та ін. Криміналістика : підруч. / за ред. В. Ю. Шепітько. Київ : Ін Юре, 2016. 640 с.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
9. Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля : монографія. Харків : Діса плюс, 2015. 528 с.
10. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
11. Авраменко О. В. та ін. Слідчі (розшукові) дії / за заг. ред. Р. І. Благуті та Є. В. Пряхіна. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 416 с.
12. Чаплинський К. О. Організаційно-тактичні основи проведення слідчого огляду. *Криміналістичний вісник*. 2011. № 1(15). С. 22–29.
13. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 308 с.
14. Чаплинський К. О., Лускатов О. В., Пиріг І. В. та ін. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. 2-е вид., перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
15. Гавриш С. Б. и др. Экологические преступления: квалификация и методика расследования / под ред. В. Е. Коноваловой, Г. А. Матусовского. Харьков : Рубикон, 1994. 226 с.

Надійшла до редакції 12.12.2023

References

1. Harashchuk, D. P. (2021) *Taktyka ohliadu mistsia podii pry rozsliduvanni nezakonnoho zainiattia rybnym dobuvnym promyslom* [Tactics of inspection of the scene at the investigation of illegal fishing]. *Visegrad Journal on Human Rights*. № 4, pp. 70–75. [in Ukr.].

2. Hloviuk, I., Drozdov, O., Teteriatnyk, H., Fomina, T., Rohalska, V., Zavrur, V. (2023) Osoblyvyi rezhym dosudovoho rozsliduvannia, sudovoho rozghliadu v umovakh voiennoho stanu [Special regime of pre-trial investigation, court proceedings in martial law conditions] : nauk.-prakt. komentar Rozdilu IX-1 Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy. Vyd. 4-e. Dnipro ; Lviv ; Odesa ; Kharkiv. 82 p. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/141e9323-8f98-4f61-bad9-bd88bb627707/content>. [in Ukr.].
3. Cherniavskiy, S. S. ta in. (2020) Dosudove rozsliduvannia kryminalnykh prostupkiv [Pre-trial investigation of criminal misdemeanors]. Kyiv : Nats. akad. vnutr. Sprav. 230 p. [in Ukr.].
4. Knyzhenko, S. O. (2009) Deiaki pytannia taktyky dopytu svidkiv pry rozsliduvanni ekolohichnykh zlochyniv [Some questions of tactics of interrogation of witnesses at investigation of ecological crimes]. *Forum prava*. № 2, pp. 192–195. [in Ukr.].
5. Kryminalistyka [Forensics] : u 2 t. / za red. A. F. Volobuieva, R. L. Stepaniuka, V. O. Maliarovoi. Kharkiv : KhNUVS, 2018. T. 1. 384 p. [in Ukr.].
6. Saltevs'kyi, M. V. (2001) Kryminalistyka [Forensics] : u 2 ch. Kharkiv : Konsum. Ch. 2. 528 p. [in Ukr.].
7. Shepitko, V. Yu. ta in. (2016) Kryminalistyka [Forensics] : pidruch. / za red. V. Yu. Shepitko. Kyiv : In Yure, 2016. 640 p. [in Ukr.].
8. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [The Criminal Procedural Code of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 13.04.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. [in Ukr.].
9. Oderii, O. V. (2015) Teoriia i praktyka rozsliduvannia zlochyniv proty dovkillia [Theory and practice of investigating crimes against the environment] : monohrafiia. Kharkiv : Disa plius. 528 p. [in Ukr.].
10. Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia [About registered criminal offenses and the results of their pre-trial investigation]. *Ofis Heneral'noho prokurora*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareiestrovani-kryminalni-pravoporushennia-ta-rezultaty-yikh-dosudovogo-rozsliduvannia-2>. [in Ukr.].
11. Avramenko, O. V. ta in. (2013) Slidchi (rozshukovi) dii [Investigative (search) actions] / za zah. red. R. I. Blahuty ta Ye. V. Priakhina. Lviv : LvDUVS, 2013. 416 p. [in Ukr.].
12. Chaplyns'kyi, K. O. (2011) Orhanizatsiino-taktychni osnovy provedennia slidchoho ohliadu [Organizational and tactical foundations of inspection of the scene]. *Kryminalistychnyi visnyk*. № 1(15), pp. 22–29. [in Ukr.].
13. Chaplyns'kyi, K. O. (2006) Taktyka provedennia okremykh slidchykh dii [Tactics of individual investigative actions] : monohrafiia. Dnipropetrovsk : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav. 308 p. [in Ukr.].
14. Chaplyns'kyi, K. O., Luskatov, O. V., Pyrih, I. V. et al. (2017) Kryminalistyka [Forensics] : pidruch. dlya stud. vyshch. navch. zakl. 2-e vyd., pererob. i dop. Dnipro : Dnipropetr. derzh. un-t vnutr. Sprav ; Lira LTD. 480 p. [in Ukr.].
15. Gavrish, S. B. i dr. (1994) Ekologicheskyye prestupleniya: kvalifikatsyya i metodika rassledovaniya [Environmental crimes: qualifications and methods of investigation] / pod red. V. Ye. Konovalovoy, G. A. Matusovskogo. Kharkiv : Rubikon. 226 p.

ABSTRACT

Diana Harashchuk. Features of conducting investigative (search) actions in the investigation of illegal extract fishing in wartime. The scientific article is devoted to the study of the peculiarities of conducting investigative (research) actions in the investigation of illegal extract fishing in wartime. The theoretical principles and tactical features of conducting an inspection of the scene, search, interrogation of the witness and the suspect during the investigation of the specified criminal offenses are considered.

Attention was drawn to the fact that in the conditions of martial law, the conduct of some investigative (search) actions acquired certain features, in particular, in relation to drawing up protocol, as well as simplifying the procedure for involving witnesses in the search of a person's home or other possessions.

Emphasis is placed on the tactical requirements for conducting an inspection of the scene, search, interrogation of a witness and a suspect, the successive stages of their implementation – preparatory, working and final, as well as features and significance are highlighted. The main participants of investigative (search) actions in the investigation of the illegal fishing, requirements for their involvement are analyzed.

Keywords: martial law, illegal fishing, criminal offense, investigative (search) actions, inspection of the scene, search, interrogation.